Komunikační strategie pražského nuncia Ferreriho (1604–1607) s členy kardinálského sboru

Tomáš Černušák

1. PRAŽSTÍ NUNCIOVÉ A JEJICH ÚKOLY

V době, kdy se středověké Patrimonium sv. Petra transformovalo v novověký Papežský stát, rozvinulo papežství nové formy svého zastoupení v zahraničí. Šlo o v dané zemi trvale sídlící nunciatury,¹ které se staly jedním z inspirativních vzorů institucionálního fungování diplomacie v Evropě. Pontifikové je využívali vedle konkordátů coby důležitý prostředek zahraniční politiky a udržování bilaterálních vztahů vůči jiným mocnostem. Kromě tohoto primárního úkolu nunciatury sloužily, zvláště od pontifikátu Řehoře XIII. (1572–1585), k opětovnému posilování významu primátu římských biskupů, oslabeného dynamicky se šířícím protestantismem i posilováním role formujících se moderních států.² Pokud to příznivé politické a konfesní podmínky v dané zemi umožňovaly, dohlíželi jednotliví papežovi diplomaté rovněž na realizaci církevní reformy a na prosazování protireformačních opatření zejména v oblastech, kde to bylo nutné.³

¹ K vývoji a proměnám papežského diplomatického zastoupení srov. Anton PIEPER, *Zur Entstehungsgeschichte der ständigen Nuntiaturen*, Freiburg i. B.: Herder, 1894; Pierre BLET, *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège des origines à l'aube du XIXe siècle*, Città del Vaticano: Archivio vaticano, 1982; Knut WOLF, *Die Entwicklung des päpstlichen Gesandtschaftswesens in dem Zeitabschnitt zwischen Dekretalenrecht und Wiener Kongress (1159–1815)*, München: Max Hueber Verlag, 1966; Robert GRAHAM, *Vatican Diplomacy. A Study of Church and State on the International Plan*, Princeton: Princeton University Press, 1959; Michael F. FELDKAMP, *La diplomazia pontificia*, Milano: Jaca Book, 1998.

² Paolo PRODI, *Il sovrano pontefice. Un corpo e due anime: la monarchia papale nella prima età moderna*, Bologna: Il Mulino, 2006, s. 301; Maria Antonietta VISCEGLIA, „The International Policy of the Papacy: Critical Approaches to the Concepts of Universalism and Italianità, Peace and War“, in *Papato e politica internazionale nella prima età moderna*, ed. Maria Antonietta Visceglia, Roma: Viella, 2013, s. 39.

³ WOLF, *Die Entwicklung*, s. 114–128; Alexander KOLLER, *Imperator und Pontifex. Forschungen zum Verhältnis von Kaiserhof und römischer Kurie im Zeitalter der Konfessionalisierung (1555–1648)*, Münster: Aschendorff Verlag, 2012, s. 61–87; Alexander KOLLER,

To se týkalo rovněž nunciatury u císařského dvora, která s krátkou přestávkou od roku 1577 až do roku 1612, tedy téměř celou dobu vlády císaře Rudolfa II. (1576–1612), sídlila v Praze. Jednotliví papežští diplomaté v úzké kooperaci s vyslanci španělského krále vytvořili v hlavním městě Českého království výrazné mocenské centrum s předem definovaným rekatolizačním programem, které svůj vliv uplatňovalo nejen v českých zemích, ale i Rakousích, Uhrách a římsko-německé říši. Jejich konfesní zápas s dominantními nekatolíky různých denominací byl ovšem značně limitovaný podmínkami daného prostředí. Katolíky vychovaný, ale vůči papežství nepříznivě nakloněný císař jim poskytoval oporu jen omezeně, o svoji moc se navíc musel dělit s většinově nekatolickými stavy, které se výraznějším nárůstu vlivu katolíků urputně bránili. Nunciové se tak mohli opřít jen o početně omezenou skupinu katolické aristokracie a jejich snahy narážely na značný nedostatek kvalitního kléru a řeholníků.⁴

Vnímat ovšem papežské nuncie pouze z hlediska jejich zahraničně-politického či náboženského poslání, jak je zpravidla definovaly generální instrukce a jak je především (nikoliv však výlučně) ilustruje nunciaturní korespondence, by bylo nedostatečné. Výzkum posledních desetiletí se na ně zaměřil nejen jako na subjekty plnící u zahraničních dvorů úkoly z pověření jednotlivých papežů, ale pokusil se je zkoumat rovněž jako jedince, kteří sledovali i cíle ryze osobní, příp. zájmy jiných osob, frakcí či entit. Nejčastěji se jednalo o jejich příbuzné, krajany či členy papežských nebo i jiných klientských sítí a nunciové tak museli

„Die Nuntien und das Konzil von Trient,“ in *Das Konzil von Trient und die katholische Konfessionskultur (1563–2013)*, ed. von Peter Walter – Günther Wassilowsky, Münster: Aschendorff Verlag, 2016, s. 255–274; Hubert JEDIN, „Nuntiaturreportagen und Durchführung des Konzils von Trient,“ *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken* 53 (1973): 180–213.

⁴ Z řady studií srov. KOLLER, *Imperator und Pontifex*, s. 212–221; Jan Paul NIEDERKORN, „Papst, Kaiser und Reich während der letzten Regierungsjahre Kaiser Rudolfs II. (1605–1612),“ in *Die Außenbeziehungen der römischen Kurie unter Paul V. Borghese (1605–1621)*, ed. von Alexander Koller, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2008, s. 83–99; Alena PAZDEROVÁ, „La Boemia multiconfessionale e la nunziatura di Cesare Speciano a Praga,“ in *Kaiserhof – Papstthron (16.–18. Jahrhundert)*, ed. von Richard Bösel – Grete Klingenstein – Alexander Koller, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006, s. 25–32; Tomáš ČERNUŠÁK a kol., *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha: Academia, 2017, s. 208–225; Karel STLOUKAL, *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu 16. a 17. století*, Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 1925.

uskutečňovat velmi různorodé či privátní úkoly nebo role.⁵ Spolehlivé plnění oficiálních či neoficiálních instrukcí, k němuž využívali nejen vlastních schopností a sociálního statutu diplomata papežského stolce, ale též vztahových sítí v „hostitelské“ zemi, jim zpětně zajišťovalo sociální kredit a stabilitu důležitých sociálních vazeb ve vlastním, „domácím“ prostředí.⁶ To jim mohlo zvýšit naděje, že ani několikaletá nepřítomnost v římském centru moci nejenže neuškodí jejich případné další kuriální kariéře, ale naopak posílí jejich pozici pro její rozvoj a pro získání nových, důležitých pozic.

Pokud diplomat neměl v Římě svého vlastního agenta, tedy osobu, která přímo zajišťovala jeho zájmy a dodávala mu důležité informace,⁷ mohl pro něj představovat jeden z významných prvků komunikační strategie pravidelný a intenzivní kontakt s vrcholnými představiteli ku-

⁵ Z četné literatury srov. Marie Antonietta VISCEGLIA, „Non si ha da equipare l'utile quando vi fosse l'honore. Scelte economiche e reputazione: intorno alla vendita dello stato feudale dei Caetani (1627),“ in *La nobiltà romana in età moderna. Profili istituzionali e pratiche sociali*, ed. Marie Antonietta Visceglia, Roma: Carocci editore, 2001, s. 203–223; Elisabeth ZINGERLE, „Graz-Florenz. Der Grazer Nuntius als Informant für den Großherzog der Toskana,“ in *Le corti come luogo di comunicazione. Gli Asburgo e l'Italia (secoli XVI–XIX) / Höfe als Orte der Kommunikation. Die Habsburger und Italien (16. bis 19. Jahrhundert)*, ed. von Marco Bellabarba – Jan Paul Niederkorn, Bologna – Berlin: Il Mulino / Duncker&Humblot, 2010, s. 61–74; Alexander KOLLER, „Minuccio Minucci (1551–1604). Ein Diplomat in päpstlichen und bayerischen Diensten,“ in *Bayerische Römer – römische Bayern. Lebensgeschichte aus vor- und Frühmoderne*, ed. von Rainald Becker – Dieter J. Weiß, Sankt Ottilien: EOS Editions, 2016, s. 249–273; Hillard von THIESSEN, „Korrumpierte Gesandte? Konkurrierende Normen in der Diplomatie der Frühen Neuzeit,“ in *Korruption: historische Annäherungen an einer Grundfigur politischer Kommunikation*, ed. von Niels Grüne – Simona Slanicka, Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 2010, s. 205–220.

⁶ Roger LIGGENSTORFER, „Netzwerke, Strategien und Risiken der Nuntien – das Beispiel Domenico Passionei,“ in *Die Kreise der Nepoten. Neue Forschungen zu alten und neuen Eliten Roms in der Frühen Neuzeit*, ed. von Daniel Büchel – Volker Reinhardt, Bern: Peter Lang, 2001, s. 43–60; Wolfgang REINHARD, „Amici e creature. Politische Mikrogeschichte der römischen Kurie im 17. Jahrhundert“ in *Quellen und Forschungen aus den italienischen Archiven und Bibliotheken* 76 (1996): 325–326, 331. Nejnověji k témuž v případě císařského dvora v Praze srov. Tomáš ČERNUŠÁK – Pavel MAREK, *Gesandte und Klienten. Päpstliche und spanische Diplomaten im Umfeld von Kaiser Rudolf II.*, Berlin – Boston: De Gruyter, 2020.

⁷ K funkcím agentů a jiných prostředníků srov. *Your Humble Servant. Agent in Early Modern Europe*, ed. Hans Cools – Marika Keblusek – Badeloch Noldus, Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2006; *Double Agents. Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, ed. Hans Cools – Marika Keblusek – Badeloch Noldus, Leiden – Boston: Brill, 2011; *Tramiti. Figure e strumenti della mediazione culturale nella prima età moderna*, ed. Elisa Andretta a kol., Roma: Viella, 2015.

rie – členy kardinálského sboru.⁸ Jeho základní formou, která sloužila nejen k získání informací o aktuálním dění u kurie, ale též k udržování stabilních sociálních vazeb a „zpřítomnění“ vlastní osoby, zájmů a potřeb, byla pravidelná korespondence. Ta umožňovala oběma stranám překonávat prostorové distance.⁹

2. KOMUNIKACE NUNCIA FERRERIHO S KARDINÁLY FRAKCE RODU ALDOBRANDINI

Pokud jde o nuncie u císařského dvora v Praze, je zatím jediným známým rozsáhlejším souborem, který umožňuje rekonstruovat komunikační strategii vůči kardinálům, resp. i vůči jiným osobám či entitám, registratura Giovanni Stefana Ferreriho (1568–1610). Ten zastupoval papežovy zájmy u pražského císařského dvora v letech 1604–1607. Pocházel z patricijské rodiny ze severoitalské Bielly. Pro církevní kariéru byl vybrán již v dětství svojí rodinou, v letech 1585–1590 studoval církevní právo, a to nejprve na univerzitě v Bologni, pak v Turíně, kde získal doktorát. Vrchol své církevní dráhy prožil v době pontifikátu Klementa VIII. (1592–1605) z rodu Aldobrandini, kdy se stal v roce 1599 biskupem ve Vercelli a o pár let později též nunciem u císařského dvora.¹⁰ Jeho registratura je uložena ve státním archivu v jeho rodišti a má celkový rozsah 24 kartonů.¹¹

Česká věda projevila zájem o tento unikátní celek již ve dvacátých letech 20. století, když byl v Římě konstituován Československý historic-

⁸ KOLLER, *Imperator und Pontifex*, s. 294–295.

⁹ Heiko DROSTE, „Die missglückte Aufwartung. Zu den Barrieren höfischer Kommunikation im Brief,“ in *Abwesenheit beobachten. Zu Kommunikation auf Distanz in der Frühen Neuzeit*, ed. von Mark Hengerer, Münster: LIT, 2013, s. 79–80. K této roli korespondence v případě diplomata srov. mimo jiné Heiko DROSTE, *Im Dienst der Krone. Schwedische Diplomaten im 17. Jahrhundert*, Berlin: LIT, 2006, s. 186–192.

¹⁰ K jeho životu srov. Almut BUES, „Ferrero, Giovanni Stefano,“ in *Dizionario biografico degli Italiani* 47 (1997) 16–17 (dále jako DBI). Nunciaturní korespondence byla vydána jen částečně – *Epistulae et acta Johannis Stephani Ferrerii 1604–1607*, ed. Zdeněk Kristen, Pars I, Sectio 1, Pragae: Institutum historicum Pragae, 1944 (dále jako EAJSF); *Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiatur des Giacomo Serra (1603–1606)*, ed. Arnold Oskar Meyer, Berlin: Niemeyer, 1913.

¹¹ Maurizio CASSETTI, „L'archivio della nunziatura a Praga di Giovanni Stefano II Ferrero, vescovo di Vercelli (1604–1607),“ in *Studii in onore di Leopoldo Sandri I*, Roma: Ministero per i beni culturali e ambienti, 1983, s. 261–264.

ký ústav v Římě. Souviselo to se zapojením českých vědců do vydávání edic korespondence nunciů u císařského dvora v období let 1592–1628.¹² Díky vstřícným vztahům italských vědců a archivářů vůči mladému ústavu se tehdy podařilo jeho pracovníkům získat do zápůjčky k dlouhodobému výzkumu celou registraturu.¹³ Opisy pravděpodobně všech jejích dopisů, které byly v průběhu několika let pořízeny, tak lze dnes studovat rovněž v Národním archivu v Praze.¹⁴

Pokud bychom privátní registraturu Ferreriho podrobili analýze z hlediska obsahu, bude patrné, že část tvoří písemnosti, jež bychom mohli označit jako nunciaturní zprávy, tedy související s jeho oficiálním posláním papežského diplomata v Praze. Jde o koncepty zpráv posílaných Státnímu sekretariátu do Říma nebo o originály instrukcí zasílaných zase zpět nunciovi, případně další doprovodný písemný materiál.¹⁵ Další významnou částí jsou dopisy papežského diplomata církevním představeným a zástupcům církevních řádů, které odráží význam nunciatury ve vztahu místních církví k Svatému stolci při řešení různých žádostí. Souvisely zpravidla s kanonickým právem, šlo o řešení sporů kauz, udělení dispenzů či potvrzení ve funkci církevního představeného. Výrazně menší skupinu tvoří dopisy či jejich přílohy, jejichž odesílateli byli panovníci, členové habsburského rodu či říšská knížata. Tato korespondence se týkala spíše politických problémů, ovšem vždy v úzké souvislosti s otázkami náboženskými. Menší část představují většinou kopie různých právních dokumentů či zpráv, které se vztahují ke konfesním poměrům v jednotlivých zemích habsburské monarchie nebo římsko-německé říše. Dalším souborem jsou dopisy aristokratů a jiných privátních osob, kteří se obraceli na zástupce římské kurie v Praze se

¹² Tomáš ČERNUŠÁK, „Edice nunciaturních zpráv a česká účast na jejich zpracování,“ in *Ad fontes. Český historický ústav v Římě (1994–2014) v kontextu českého bádání v Itálii a Vatikánu v 19. a 20. století*, Jaroslav Pánek et al., (Acta Romana Bohemica 1), Praha–Roma: Historický ústav AV, 2014, s. 73–80.

¹³ Jitka RAUCHOVÁ, *Československý historický ústav v Římě*, České Budějovice: Společnost pro kulturní dějiny, 2014, s. 209–211.

¹⁴ Národní archiv Praha (dále NAP), Sběrka přepisů z italských a vatikánských archivů, inv. č. 440–552.

¹⁵ Základní vymezení nunciaturní korespondence srov. Wolfgang REINHARD, „Nuntiaturberrichte,“ in *Lexikon für Theologie und Kirche*, 3. vyd., sv. 7, Freiburg: Herder Verlag, 1998, sl. 948: „veškeré písemnosti mezi řádnými či mimořádnými nuncii (též papežskými legáty) a státním sekretariátem a dalšími římskými úřady, zejména kongregacemi, včetně na počátku udělené hlavní instrukce, jurisdikčních zplnomocnění a finální relace.“

svými soukromými žádostmi, a odrážejí tak velmi dobře strukturu personálních vazeb papežského nuncia v prostředí císařského dvora i mimo něj.¹⁶

Písemná komunikace nuncia Ferreriho s členy kardinálského sboru se týká více než čtyřiceti osob. Jde o zajímavý doklad, jak nuncius Ferreri využíval průběžně a pravidelně svých kontaktů a vazeb u císařského dvora, stejně jako svého postavení zplnomocněného papežského zástupce též k plnění úkolů z pověření poměrně rozsáhlé skupiny papežových klientů. To platí zejména pro dobu pontifikátu Klementa VIII., nemalá část kardinálů z Ferreriho korespondence byla totiž příslušníky právě frakce rodu Aldobrandini. Explicitně se k ní řadili odesílatelé, jako byli kardinálové Ottavio Bandini, Bonifazio Bevilacqua Aldobrandini, Bartolomeo Cesi, Benedetto Giustiniani, Anselmo Marzato, Carlo Emmanuele Pio di Savoia, Giacomo Sannesio, Ferdinando Taverna a další.¹⁷ Komunikace těchto osob s pražským nunciem probíhala zpravidla se souhlasem či s vědomím papeže nebo jeho nepota Pietra Aldobrandiniho, byť jednotliví odesílatelé využívali nunciova postavení u dvora ze svých soukromých důvodů nebo z důvodu podpory svých příbuzných, přátel či klientů.¹⁸

3. SOCIÁLNÍ VZTAHY MEZI NUNCIEM FERRERIM A KARDINÁLY VE SVĚTLE KORESPONDENCE

Dosažení hodnosti kardinála znamenalo pro jakéhokoli duchovního vrchol církevní kariéry a představovalo současně zvýšení sociálního postavení rovněž pro jeho rodinu. V raném novověku však jednoznačná tendence k centralizaci církevních pravomocí do rukou papeže, resp. jeho nepota způsobila oslabení autonomního vlivu a účinné moci kardi-

¹⁶ Nástin obsahu registratury srov. CASSETTI, „L'archivio della nunziatura,“ s. 262–264.

¹⁷ Klientské vazby římské kurie na počátku 17. století srov. *Prosopographische Datenbank der römischen Kurie und ihres Umfelds 1605–1621*, Beilage zu: Wolfgang REINHARD, Paul V. Borghese (1605–1621). *Mikropolitische Papstgeschichte*, (Päpste und Papsttum 3), Stuttgart: Anton Hiersemann Verlag, 2009.

¹⁸ Např. dopisy Girolama Berneria z 13. 8. 1605, 15. 10. 1605 nebo Bonifazia Bevilacqua z 8. 7. 1604. – NAP, Sbírka prepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 498.

nálů, kteří se stali více závislími na nástupci sv. Petra.¹⁹ Na druhou stranu lze ovšem sledovat, jak se od konce 16. století zvyšoval význam těch členů kardinálského sboru, kteří se díky přízni papeže či zařazení do jemu nakloněné frakce mohli ujmout úkolů v rámci některé z kongregací nebo jiných úřadů, jimž byly svěřeny některé ze správních či jurisdikčních agend Papežského stolce či celé církve.²⁰ Dramatickým způsobem pak narůstala důležitost skupiny kardinálů, kteří mohli volit papeže při konkláve. Nešlo jen o to, že jeden z nich mohl být vyzvednut až do čela církve. Každá taková změna s sebou přinesla výrazně vyšší šance, že frakce nakloněná novému pontifikovi bude mít díky klientským vazbám také větší podíl při distribuci postů v kurii.²¹

Z pohledu struktury katolické církve představovali kardinálové osoby nepochybně sociálně výše postavené, než byl nuncius u císařského dvora. Dochovaná Ferreriho korespondence ovšem ukazuje, že odesilatele vůči němu zpravidla nevystupovali z „nadřazené“ pozice, jak by se mohlo na první pohled předpokládat. Využívali relativně často formalizovanou „přátelskou“ jazykovou stylizaci a jednali s ním jako se sobě rovným.²² Vyplývalo to nepochybně ze skutečnosti, že většina z nich i nuncius Ferreri byli klienty rodu Aldobrandini a z tohoto hlediska vlastně stáli na stejné úrovni. Ve svých žádostech se tak běžně odkazovali poukazem na nunciovu „laskavost“ („amorevolezza“)²³, ojedinele přímo na jeho „přátelství“, jak to dokládá například dopis Carla Emanuela Pio di Savoia z 23. prosince 1606: „(...) důvěřuji v laskavost Vaší Milosti, o níž se domnívám, že je nejvíce přátelská (...).“²⁴

¹⁹ PRODI, *Il sovrano*, s. 173, 179; Maria Teresa FATTORI, *Clemente VIII e il Sacro Collegio 1592–1605. Meccanismi istituzionali ed accentramento di governo*, Stuttgart: Anton Hiersemann Verlag, 2004, s. 288.

²⁰ Gigliola FRAGNITO, „Le corti cardinalizie nella Roma del Cinquecento,“ *Rivista storica italiana* 106 (1994): 17–18.

²¹ Maria Antonietta VISCEGLIA, „Fazioni e lotta nel Sacro Collegio nella prima metà del Seicento,“ in *La corte di Roma tra Cinque e Seicento „Teatro“ della politica europea*, ed. Gianvittorio Signorotto – Maria Antonietta Visceglia, Roma: Bulzoni, 1998, s. 87.

²² K terminologickému diskurzu v rámci vztahových sítí kurie srov. REINHARD, *Amici*, s. 314–317.

²³ Např. dopis Ottavia Bandiniho z 20. 11. 1604. – NAP, Sbírka prepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 498, 501.

²⁴ „(...) pure confido nell'amorevolezza di Vostra Signoria, della quale intendo, ch'è amicissimo (...)“ – NAP, Sbírka prepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 501. Podobně srov. i dopis kardinála Giovanniho Battisty Detiho z 15. 1. 1605 – tamtéž, inv. č. 499.

Skutečných přátel, k nimž jej poutaly důvěrnější osobní vazby a s nimi související vzájemná prospěšnost,²⁵ měl Ferreri v této skupině odesílatelů jen několik. Svědčí o tom rozbor obsahu jejich korespondence a sekundárně též její vyšší frekvence. Jedním z nich byl jeho vrstevník, olomoucký biskup František kardinál Ditrichštejn,²⁶ od nějž pražský nuncius v letech 1604–1607 obdržel 43 dopisů.²⁷ Ferreri mu hned na začátku svého působení poslal jako dar obraz od italského malíře Gioseppina a blíže nespecifikovaný stůl,²⁸ naopak Ditrichštejn mu evidentně dodával na nunciaturu zásilky vína²⁹ a před Ferrerihovo odjezdem zpět do Itálie mu pro jeho bratra věnoval šest koní.³⁰ Ditrichštejn s nunciem často řešil spory, které měl s brněnským proboštem Eliášem Hovorou z Vyškova³¹ a využíval jej k podpoře svého záměru zrušit cisterciácký klášter ve Žďáře nad Sázavou.³² Všechny dopisy z hlediska obsahu svědčí o tom, že mezi oběma muži existovalo velmi přátelské pouto plné vzájemné důvěry. „Znovu mě přepadá smutek, když slyším, že musíte odjet (...),“ psal Ditrichštejn Ferrerimu těsně před koncem jeho diplomatické

²⁵ Wolfgang REINHARD, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen. Römische Oligarchie um 1600*, München: Verlag Ernst Vögel, 1979, s. 37–38.

²⁶ K jeho životu srov. Pavel BALCÁREK, *Kardinál František z Ditrichštejna 1570–1636. Guvernátor Moravy*, České Budějovice: Veduta, 2007; Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno: Matice moravská, 2011.

²⁷ V písemnostech kardinála Ditrichštejna, které jsou součástí rodinného archivu Ditrichštejnů, uloženého v Moravském zemském archivu v Brně, dopisy nuncia Ferrerihovo dochovány nejsou.

²⁸ NAP, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 499: dopis Františka z Ditrichštejna z 10. 6. 1604.

²⁹ Tamtéž, dopis Františka z Ditrichštejna z 10. 2. 1606.

³⁰ Tamtéž, dopis Františka z Ditrichštejna z 27. 7. 1607.

³¹ Tomáš PARMA, „A uslyšíte věci, které se hodí pro kaplana, a ne pro mitru. Nepokojný prelát Eliáš Hovora z Vyškova a první pokusy o pontifikálie pro brněnské kapitulní probošty,“ *Brno v minulosti a dnes* 32 (2019): 77–81.

³² Tamtéž, např. dopisy Františka z Ditrichštejna z 10. 6. 1604, 23. 6. 1604, 27. 6. 1605, 14. 7. 1605, 14. 6. 1607. K této záležitosti srov. též PARMA, *František kardinál Dietrichstein*, s. 344–345; Jan TENORA, *První zánik cistercienského kláštera ve Žďáře r. 1614*, Brno: (Benediktinská knihtiskárna), 1911.

mise dne 27. července 1607,³³ a o měsíc dřív nabízel nunciovi, aby poslední dny strávil s ním na Moravě.³⁴

Dalším Ferreriho přítelem byl rovněž jeho současník kardinál Odoardo Farnese (1573–1626).³⁵ „Raduji se z tohoto Vašeho úspěchu, jak si dovedete představit Vy, který znáte moji náklonnost vůči Vám. Prosím Boha, aby prospíval všem Vaším činnostem, abych měl nějaké potěšení z Vaší nepřítomnosti.“ Tak v květnu 1604 gratuloval novému nunciovi k jeho jmenování.³⁶ Po smrti Klementa VIII. se Farnese několikrát přimlouval za pražského nuncia u nového pontifika Pavla V. (1605–1621). Prezentoval papeži nunciovy zásluhy a jeho „velkou pohotovost a zbožnost, s nimiž prokazujete svůj talent ve službě Jeho Svatosti a tohoto Svatého Stolce“.³⁷ A když se v roce 1607 Ferreri ucházel s císařovou podporou o kardinálskou hodnost, pokoušel se Farnese prostřednictvím vyslanců císaře a španělského krále v Římě intervenovat u papeže i u jeho nepota kardinála Scipiona Borghese v jeho prospěch.³⁸

Frekventovanější a v přátelském duchu vedená byla také Ferreriho písemná komunikace se dvěma dalšími kardinály, které s ním však spojovaly především jejich specifické zájmy vůči římsko-německé říši. Šlo o tridentského biskupa (a tedy říšského knížete), kardinála Carla Gaudenzia Madruzzo,³⁹ a dále o Ottaviana Paraviciniho,⁴⁰ který byl od roku

³³ „Di nuovo mi accresce melancolia sentire, che Vostra Signoria Illustrissima deve partire, (...)“ – NAP, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 499: dopis Františka z Ditrichštejna z 27. 7. 1607.

³⁴ Tamtéž, dopis Františka z Ditrichštejna z 14. 6. 1607.

³⁵ Roberto ZAPPERI, „Farnese, Odoardo,“ in *DBI* 45 (1995): 112–119.

³⁶ „(...) mi rallegro insieme di questo suo buon successo quanto può immaginarsi lei, che sa il singolare amore, che le porto. Prego Dio, che la prosperi in tutte le sue attioni, a finché io habbia alcuna consolatione della sua assenza.“ – NAP, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 499: dopis Odoarda Farneseho z 21. 5. 1604.

³⁷ „(...) monstrando i meriti di lei et la molta prontezza et divotione, con le quali ella spendeva il suo talento in servizio della Sua Santità et di questa Santa Sede (...)“ – tamtéž, dopisy Odoarda Farneseho z 27. 7. 1605 a 25. 5. 1605.

³⁸ Tamtéž, dopis Odoarda Farneseho z 26. 9. 1607.

³⁹ K němu stručně srov. Rotraud BECKER, „Madruzzo, Carlo Gaudenzio,“ in *DBI* 67 (2006): 172–175.

⁴⁰ K němu stručně srov. Stefano TABACCHI, „Paravicini, Ottavio,“ in *DBI* 81 (2014): 446–449.

1605 činný jako kardinál protektor Germánie⁴¹ a byl proto důležitým činitelem zájmů Rudolfa II. u papežského stolce.⁴²

Poměrně zajímavý byl vztah nuncia Ferreriho k o generaci staršímu Giovannimu Delfinovi (1545–1622).⁴³ Z jeho dopisů evidentně vyplývá, že se jednalo o Ferreriho klienta, jakkoliv byl v roce 1604 kreován kardinálem a dostal se tak na sociálně vyšší úroveň. Dne 25. června 1606 například Delfino zmiňuje svoje zklamání, že Ferrerimu nebyly doručeny jeho dopisy. Nuncia považuje za „patrona zásadního a velkých zásluh“, vůči němuž vyznává „zvláštní závazek za dobrou vůli“, kterou mu vždy prokazoval.⁴⁴ Tento, ve srovnání s jinou Ferreriho korespondencí s kardinály netypický doklad vztahu patron-klient, je dán patrně specifiky kariéry Giovanni Delfina. Delfino totiž pocházel z benátského patriciátu a většinu života zasvětil službě Republice sv. Marka, včetně funkce vyslance u císařského dvora, ve Francii i v Římě. Na duchovní dráhu se vydal až v roce 1603, kdy se stal biskupem ve Vicenze a díky přízni Klementa VIII. záhy na to i kardinálem. Je možné, že klientský vztah vůči Ferrerimu se zrodil ještě v etapě, kdy se Delfinova pozice v rámci římské kurie teprve profileovala. Bez znalostí dalších pramenů je ovšem obtížné stanovit, jak k tomu došlo.

4. KOMUNIKACE MEZI FERRERIM A KARDINÁLY Z HLEDISKA OBSAHU

Oproti standardní nunciaturní korespondenci se z hlediska obsahu privátní písemná komunikace pražského nuncia s kardinály liší. V první uvedené jsou z místa působení nuncia zasílány více či méně podrobné zprávy o dění u císařského dvora a v jednotlivých oblastech Říše, o řešení hlavních problémů papežské politiky či o jejím prosazování. Z Říma pak nuncius dostával instrukce k jednání a k tomu potřebné informa-

⁴¹ U Madruzzo jde o celkem 19 dochovaných dopisů, v případě Paraviciniho o 36 dopisů. – NAP, Sbirka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 499, 500.

⁴² Korespondence Paraviciniho s císařem Rudolfem II. nebo jeho dvořany pro období 1597–1612 srov. Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien, Handschrift W 290, Bde. 9–12.

⁴³ K němu stručně srov. Gino BENZONI, „Dolfin, Giovanni,“ in *DBI* 40 (1991): 519–532.

⁴⁴ NAP, Sbirka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 499: dopisy Giovannioho Delfina z 25. 6. 1606.

ce či doporučení.⁴⁵ Korespondence s kardinály se těchto témat netýká a v naprosté většině případů jde o žádosti jednotlivých odesílatelů, aby jim nuncius napomohl v řešení jejich privátních problémů, problémů jim blízkých osob – příbuzných, přátel nebo klientů, nebo se jednalo doporučení pro tyto osoby. V některých případech jsou důvody konkretizovány. Například Girolamo Bernerio žádal o intervenci u tajné rady ve prospěch manžela své neteře Horatia Sessiho di Ruolo, aby odsouhlasila restituci podílu na panství Ruolo.⁴⁶ Nešlo ovšem o pravidlo. Řada žádostí účel uvádí jen velmi vágně, jako tomu je v případě kardinála Filippa Spinelliho, Ferreriho předchůdce v pozici nuncia, který prosil o podporu pro jistou Lavinii Curtia v její nespecifikované záležitosti u dvora.⁴⁷ V případě přímluvy kardinálů Odoarda Farneseho a Domenica Pinelliho za jistého Giovanni Antonia Spinolu z roku 1606 sice konkrétní kauza také uvedená není,⁴⁸ ale z jiných pramenů ji lze identifikovat poměrně spolehlivě. Jde pravděpodobně o italského aristokrata, který se 12. června 1605 v pražském kostele sv. Jakuba při bohoslužbě o slavnosti Božího Těla za přítomnosti diplomatů, dvořanů a předních aristokratů popral se svým sokem Giovannim Ambrosiem Doriou o právo nést tyč baldachýnu nad hlavním celebrantem, jímž nebyl nikdo jiný než nuncius Ferreri. Při tomto konfliktu byl Doria poraněn, takže navíc došlo ke znesvěcení kostela, a záležitost byla na pokyn císaře Rudolfa II. důkladně vyšetřována.⁴⁹

K podpoře žádostí využíval nuncius při svých jednáních v tajné nebo říšské dvorní radě pozici papežského diplomata,⁵⁰ nebo též vazeb na jednotlivé osoby své vztahové sítě u císařského dvora. Ze strany jednot-

⁴⁵ K formální a obsahové charakteristické nunciaturní korespondence srov. Josef ŠUSTA, *Die römische Kurie und das Concil von Trient unter Pius IV. Actenstücke zur Geschichte des Concils von Trient*, sv. 1, Wien: Hölder, 1904, s. XXXV–XXXVII; PIEPER, *Zur Entstehungsgeschichte*, s. 15–24; Jan Paul NIEDERKORN, „Die Berichte der päpstlichen Nuntien und der Gesandten Spaniens und Venedigs am kaiserlichen Hof aus dem 16. und 17. Jahrhundert,“ in *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, ed. von Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer, Wien – München: Oldenbourg, 2004, s. 97–105.

⁴⁶ NAP, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 498, dat. 15. 10. 1605.

⁴⁷ Tamtéž, inv. č. 502, dat. 14. 8. 1604.

⁴⁸ Tamtéž, inv. č. 499, dat. 28. 1. 1606; inv. č. 500, dat. 20. 5. 1606.

⁴⁹ Tomáš ČERNUŠÁK, „Prestiž násilí a zápas o veřejný prostor. Konflikty při slavnostech Božího Těla v rudolfínské Praze roku 1605,“ in *Český časopis historický* 118 (2020): 1000–1017.

⁵⁰ K tomu ČERNUŠÁK – MAREK, *Gesandte*, s. 146–147.

livých kardinálů jsou však konkrétní návrhy či doporučení na vhodné osoby nunciovy sítě velmi řídké, objevují se pouze ojedinělé výzvy k využití služeb sekretáře latinské expedice říšské dvorské kanceláře Johanna Barvitia⁵¹ nebo císařova komorníka Filippa Langa,⁵² kteří ostatně v této době patřili k hlavním pilířům kuriální sítě v Praze.⁵³ Relativně častá je přítomnost též ryze zdvořilostních dopisů nebo gratulací k svátkům či k získání nějaké funkce, které přes svůj formální charakter naznačují sociální vazby mezi oběma stranami komunikace.

Samotné nunciovy odpovědi k dispozici nemáme, z některých náznaků lze z dopisů jednotlivých kardinálů vyvodit, že obsahovaly především sdělení o výsledku vlastních jednání a úkonech nuncia ve prospěch žadatelů.

Příkladem složitější záležitosti, kterou se nuncius Ferreri musel zabývat delší čas a intenzivněji, byla kauza malého italského panství Sassuolo. Papežský diplomat se jí věnoval po celou dobu svého pražského působení, jak o tom svědčí jeho korespondence s kardinálem Carlem Emmanuelem Pio di Savoia, jež čítá více než 60 dopisů.⁵⁴ Jeho rod zde vládl od konce 15. století, kdy získal toto léno do dědičné držby od vévodů z Ferrary. Problém vznikl, když v důsledku atentátu v roce 1599 zemřel Marco III. Pio di Savoia a modenský vévoda Cesare d'Este Sassuolo vojensky obsadil. Posléze území napevno přičlenil ke svému vévodství, aniž by zohlednil dědičná práva dalšího zástupce rodu Pio di Savoia.⁵⁵

⁵¹ NAP, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 499: dopis Bartolomea Cesiho z 15. 6. 1605. K Barvitiovi srov. Stefan EHRENPREIS, *Kaiserliche Gerichtsbarkeit und Konfessionskonflikt. Der Reichshofrat unter Rudolf II. 1576–1612*, Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 2006, s. 291; Lothar GROSS, *Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei*, Wien: Selbstverlag des Haus-, Hof- und Staatsarchiv, 1933, s. 414–418.

⁵² NAP, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 501: dopisy Carla Emmanuela Pio di Savoia z 28. 5. 1605, 23. 9. 1606. K jeho životu srov. Friedrich E. HURTER, *Philipp Lang. Kammerdiener Kaiser Rudolfs II.*, Schaffhausen: Verlag der Hurter'schen Buchhandlung, 1851.

⁵³ K významu obou mužů pro nuncia Ferreriho a k struktuře sítě v jeho době srov. ČERNUŠÁK – MAREK, *Gesandte*, s. 101–105.

⁵⁴ NAP, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 501.

⁵⁵ Giuseppe CAMPORI, *Memorie storiche di Marco Pio di Savoia signore di Sassuolo*, Modena: C. Vincenzi, 1871, s. 90–116; Manuela BELARDINI, „Il Pio e i Farnese. Osservazioni sul governo dello ‚Stato‘ di Sassuolo durante la seconda metà del Cinquecento,“ in *I Pio e lo Stato di Sassuolo*, ed. Vincenzo Vandelli – Francesco Genitoni, (= Quaderni della biblioteca 4, 2000), Jesi: Incontri Editrice, 2000, s. 33–46; Elena ROTELLI – Rosana PIA-CENTINI, *Storia di Sassuolo dalle origini alla fine della Signoria Pio*, Bologna: Laserteg, 1989, s. 109–114.

Kardinál Carlo Emmanuele Pio di Savoia jako zástupce rodu požádal o podporu papeže Klementa VIII., který v roce 1604 pověřil ve vstupní instrukci svého nuncia Ferreriho dalšími jednáními u císařského dvora ve prospěch žadatele.⁵⁶ Ferreri byl po dobu svého pražského působení frekventovaně instruován kardinálem Carlem Emmanuelem a využíval intenzivně svých vazeb u dvora anebo – v případě jeho pobytu v Praze – též císařova vyslance v Římě Francesca Gonzagu di Castiglione.⁵⁷ Napomoci ovlivnit císařovo rozhodnutí měly finanční nabídky z kardinálovsky strany jemu a jeho dvořanům,⁵⁸ podporu komorníka Langa se nuncius snažil zajistit i prostřednictvím blíže nespecifikovaného daru.⁵⁹ Věc se ovšem pro rod Pio di Savoia přesto nevyvíjela dobře. Proti kardinálovým nárokům se stavěl říšský vicekancléř Rudolf von Coraduz⁶⁰ a nesouhlasné stanovisko zastávali i členové tajné rady.⁶¹ Císař Rudolf se nakonec rozhodl svěřit spor jemu určeným rozhodcům, kteří posléze postoupili věc savojskému vévodovi Carlu Emmanuelovi. Ten v dubnu 1609 ustanovil, že panství Sassuolo zůstane součástí modenského vévodství, jeho vévoda Cesare d'Este však musí rodu Pio di Savoia vyplatit částku 215 tisíc dukátů.⁶²

Důležitost komunikace nuncia s římskými kardinály nemusela spočívat jen v příznivém vlivu na případnou další kariéru v kuriálních službách, jak bylo uvedeno výše. Své výhody mohla nést už v průběhu jeho činné služby u pražského císařského dvora. Nabídky nespecifikované podpory a „vděčné“ závazky („*obligationi*“) ostatně často zaznívají v dopisech jednotlivých kardinálů.⁶³ Jakkoliv se mohlo jednat o formalizované vyjádření, nuncius Ferreri je evidentně recipiálně využíval. Jednalo

⁵⁶ EAJSF č. 2,19, s. 22–24.

⁵⁷ NAP, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 501: dopisy Carla Emmanuela Pio di Savoia z 26. 2. 1605, 1. 7. 1605, 9. 7. 1605, 6. 5. 1606, 23. 9. 1606; MEYER, *Die Prager Nuntiatur*, č. 246a, s. 176.

⁵⁸ Tamtéž, dopisy Carla Emmanuela Pio di Savoia z 25. 6. 1605. Podle tohoto dokumentu bylo císaři nabízeno 25 nebo 30 tisíc skudů, případně až 50 tisíc skudů, přičemž partiální podíl měli získat také kooperující císařovi dvořané, zejména Filip Lang.

⁵⁹ MEYER, *Die Prager Nuntiatur*, č. 346b, s. 266.

⁶⁰ NAP, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 501: dopisy Carla Emmanuela Pio di Savoia z 29. 7. 1606, 23. 9. 1606.

⁶¹ MEYER, *Die Prager Nuntiatur*, č. 246a, s. 176.

⁶² CAMPORI, *Memorie storiche*, s. 120–121; ROTELLI – PIACENTINI, *Storia*, s. 117.

⁶³ Z řady příkladů srov. NAP, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 499: dopisy Bartolomea Cesiho z 8. 7. 1604, 15. 6. 1605; tamtéž, inv. č. 498: dopis Ottavia Bandiniho z 20. 11. 1604, 7. 1. 1605.

se zejména o získání podpory ve zcela konkrétních záležitostech nebo jen o prostá doporučení. Týkalo se to například Hynka Novohradského z Kolovrat, za něhož se Ferreri úspěšně přimlouval u kardinála Ditrichštejna ohledně udělení brněnského probošství.⁶⁴ Podobně hledal záštitu u kardinála Paraviciniho pro Jáchyma, bratra českého šlechtice Viléma Slavaty z Chlumu, který v roce 1605 nastoupil studium na římské koleji Germanicum.⁶⁵ Vazby však byly posilovány a udržovány i prostřednictvím hmotných předmětů zasílaných darem nebo na vyžádání.⁶⁶ Kardinál Madruzzo tak prosil nuncia, aby pro jeho nespecifikovaného přítele sehnal bretaňského ohaře („*cane di Bertagna*“) na lov divočáků,⁶⁷ a kardinál Ferdinando Taverna o zajištění objednávky hodin.⁶⁸

ZÁVĚR

Soubor korespondence kardinálů s pražským nunciem Ferrerim z let 1604–1607 ukazuje několik zajímavých fenoménů. Předně je to skutečnost, že papežský stálý diplomat u císařského dvora nesloužil pouze politicko-náboženským zájmům papeže coby hlavy katolické církve a vládce Papežského státu. Škála jeho aktivit byla širší – s vědomím papeže nebo kardinála nepota či přímo na jejich pokyn též uspokojoval potřeby především těch kardinálů, kteří patřili ke klientům rodu Aldobrandini, případně těch kardinálů, s nimiž nuncia vázal jiný vztah. Šlo zpravidla o podporu různých osob z okruhu jednotlivých kardinálů, jejichž záležitosti se týkaly prostoru říšské Itálie a byly proto projednávány u příslušných institucí u císařského dvora v Praze. Pro splnění

⁶⁴ Tamtéž, inv. č. 499, dat. 10. 2. 1605. Ditrichštejn nakonec Hynka Novohradského coby nového probošta v Brně potvrdil ještě téhož dne. – Libor JAN – Rudolf PROCHÁZKA – Bohumil SAMEK, *Sedm set let brněnské kapituly*, Brno: Biskupství brněnské – Královská stoliční kapitula sv. Petra a Pavla, 1996, s. 76–77.

⁶⁵ NAP, Sběrka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 500, dat. 12. 11. 1605. Jáchym Slavata pak skutečně absolvoval studium na Germanicu v letech 1605–1606. – Peter SCHMIDT, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1984, s. 301.

⁶⁶ K funkci daru v raně novověké diplomacii srov. Mark HÄBERLEIN – Christof JEGGLE (ed.), *Materielle Grundlagen der Diplomatie. Schenken, Sammeln und Verhandeln in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Konstanz – München: UVK Verlagsgesellschaft, 2013.

⁶⁷ NAP, Sběrka přepisů z italských a vatikánských archivů, kart. 92, inv. č. 499: dopis Carla Madruzzo z 4. 8. 1607.

⁶⁸ Tamtéž, inv. č. 502: dopis Ferdinanda Taverny z 26. 6. 1604.

těchto zadání nuncius Ferreri evidentně využíval osob ze vztahové sítě, kterou měl vybudovanou ve svém okruhu.

Udržování korespondenčního styku, plnění privátních úkolů a získávání či předávání informací nuncia jistým způsobem „zpřítomňovalo“ v jeho původním sociálním prostředí. Důvěryhodnost, kterou současně získal spolehlivým vyřízení jednotlivých žádostí nebo zprostředkováním hmotných předmětů, představovala důležitý sociální kredit. Mohl tak pro sebe získat přízeň a podporu svých patronů, přátel nebo dalších členů klientských struktur rodiny Aldobrandini i po skončení své diplomatické mise. U významnějších nunciatur, jako byla i ta u císařského dvora, totiž zpravidla jejich držitelé po skončení své mise usilovali o vyšší církevní hodnosti, tu kardinálskou nevyjímaje.⁶⁹

Systematické udržování vazeb s členy kardinálského sboru však samo o sobě nemohlo zcela spolehlivě zajistit stabilitu či další perspektivu sociálního postavení. Veškeré úsilí mohlo snadno přijít vniveč, když na papežský trůn dosedla osoba z jiné frakce. Ani přímluvy kardinálů tak v konečném důsledku nemusely překonat vliv papeže, resp. jeho nepota. To byl i případ nuncia Ferreriho, jehož další kariérní postup v církevní hierarchii skončil se začátkem pontifikátu papeže Pavla V. z rodu Borghese v roce 1605. Přestože se za něj přimlouval přímo u papeže kardinál Farnese a ve své snaze o kardinálský titul získal i císařovu podporu,⁷⁰ papež jej z potenciálních nominací vyloučil,⁷¹ a tak se Ferreri vrátil zpět do své diecéze, kde v relativně mladém věku zemřel.⁷²

The Communication Strategy of the Prague Nuncio Ferreri (1604–1607) with Members of the College of Cardinals

Keywords: Imperial Court; Nunciature; Cardinals

Abstract: The main mission of the papal nunciature at the imperial court in Prague at the turn of the seventeenth century was the diplomatic representation of the Holy See, the coordination of the Counter-Reformation in a religiously mixed area and the supervision

⁶⁹ KOLLER, *Imperator und Pontifex*, s. 289–290.

⁷⁰ Srov. přímluvné dopisy císaře Rudolfa II. papeži Pavlu V. ze 4. ledna a 27. března 1607 – Archivio Apostolico Vaticano, Fondo Borghese, Serie II, 79, fol. 16r, 19r.

⁷¹ *Epistulae et acta Antonii Caetani 1607–1611*, ed. Milena Linhartová, part I, Pragae: Ministerium scholarum et instructionis publicae, 1932, Nr. 121, s. 160.

⁷² KOLLER, *Imperator und Pontifex*, s. 299.

of church reform in alignment with the instructions of the Council of Trent. The papal nuncios could have also had various unofficial commitments to meet in favour of some of their relatives or other individuals. This is very well documented in Giovanni Stefano Ferrari's private registry. He held the office of papal nuncio at the imperial court between 1604–1607. The private registry contains a comprehensive collection of letters with members of the College of Cardinals. An analysis of this correspondence demonstrates that the nuncio utilised his diplomatic status in carrying out various tasks and commitments in favour of the cardinals, who – like he himself – belonged to the clients of the Aldobrandini family; they were also at times his own friends or clients.

doc. PhDr. Tomáš Černušák, Ph.D.
Historický ústav AV ČR
Veveří 97
602 00 Brno
cernusak@brno.avcr.cz